

## LAAT-MIDDELEEUWSE PELGRIMSTEKENS EN SIERVOORWERPEN UIT DE KUSTSTREEK

door J.B DREESEN

De kustbewoners waren in de late middeleeuwen (13de-15de eeuw) even ijdel als de huidige bewoners. Het dragen van siervoorwerpen en spelden was toen "in" als nu.

Ons Heemmuseum herbergt in kast nr. 3 een kleine verzameling van dit soort voorwerpen. Ze werden allen gevonden in de kleilaag op het strand te Mariakerke en Raverijde door de Oostende gelegenheids-archeoloog André CHOCQUEEL. Afkomstig uit het franse Bergues-les-Winoques heeft de heer CHOCQUEEL vanaf 1931 tot aan zijn dood in 1957 het strand van Oostende, Mariakerke en Raversijde afgegraven op zoek naar de oudste bewoningsresten van onze streek. Het resultaat heeft hij later overgemaakt aan de stad Oostende.

Een deel van deze verzameling berust in ons Heemmuseum. Het is opgesteld in vijf kasten die de naam van CHOCQUEEL dragen.

Kast nr. 1 bevat het Neolitisch materiaal (8.000-2.000 v. Chr.).

Kast nr. 2 het Gallo-Romeins materiaal (70-270 na Chrs.) en

Kast nr. 3 het Middeleeuws materiaal (12de-15de eeuw).

Kast nr. 4 en 5 zijn gevuld met laat-middeleeuws aardewerk van dezelfde vindplaatsen.

Een deel van de verzameling werd jaren geleden, voor nader onderzoek, overgemaakt aan Bijloke-museum te Gent. Een ander deel ging, voor dezelfde reden, naar de heer Etienne COOLS. Over de resultaten van hun onderzoeken is nog niets geweten.

We keren terug naar onze laat-middeleeuwse siervoorwerpen. Veruit de meeste zijn gemaakt uit een lood-tin 30/60-legering. De grootte varieert van 2 tot 5 cm. en meestal zijn ze achteraan voorzien van een aangegoten speld om ze op kleding, jas of muts te bevestigen.

Naar aard en gebruik onderscheidde men drie grote groepen :

- religieuze of christelijke (waaronder ook de pelgrimstekens ressorteren)
- profane
- en de erotische

De ontwerpers vonden meestal hun inspiratie in het dagdagelijkse leven. Net als nu waren deze siervoorwerpen onderhevig aan de modetrends van die tijd.

Hun verspreidingsgebied strekt zich uit over gans West-Europa, zodat we mogen zeggen dat het toen al een massa-product was.

Sedert het einde van de tweede wereldoorlog liggen de metaaldetectors aan de basis van meervoudige vondsten waardoor de belangstelling voor dit soort voorwerpen flink is toegenomen. Het nadeel van deze opzoekingsmethode is echter dat het meeste materiaal in privé verzamelingen verdwijnt.

De voorwerpen uit ons Heemmuseum werden gevonden in een kleilaag op het strand. De combinatie klei en vocht waren een uitstekende conservator, want de meeste ervan zijn nog in een relatief goede staat.

Het mooiste stuk uit onze verzameling is een rond pelgrimsteken met een doormeter van 3,6 cm. Dergelijke pelgrimstekens worden in Vlaanderen ook wel een VESTELKEN genoemd.

Het stuk stelt twee personen voor die het hemd van de H. Maagd ophouden. Boven het hemd komen nog een ster en een zon voor. Een inscriptie in gotische letters aan weerszijden van het teken geven er de oorsprong van aan. Aan de voorzijde leest men in het oud Frans "Voicie la chemise de Notre Dame d'Aix" (zie hier het hemd van de H. Maagd van Aken). Op de achterkant komt een tekst in latijn voor "Ave Maria, gracia plena dominus". Stijl en schrift op het stuk zijn gotisch en uit de 12de-13de eeuw.

De "vestelkens" werden door de pelgrims op muts of mantel genaaid en tijdens de terugtocht gedragen als teken en bewijs van hun pelgrimstocht. Eens thuis werd het stuk zorgvuldig geborgen opdat niemand anders het kon gebruiken om een (niet)volbrachte pelgrimstocht voor te wenden.

We kunnen ons de dag van vandaag moeilijk voorstellen dat eenvoudige lieden, zoals de bewoners van de hutten op Raversijde, er een mars van driehonderd km. gaan en eenzelfde afstand keren voor over hadden om zich in Aken van zo'n pelgrimskenteken te voorzien.

Een vraag die zich hier stelt is "Waarom Aken" ?

Het antwoord op deze vraag kreeg dhr. CHOCQUEEL van een Brussels ingenieur, een zekere heer M.J. DEJONDT, die het voorwerp had opgemerkt in het museum en het had geïdentificeerd. Hij wist daarover het volgende te vertellen :

"Karel de Grote, die regeerde van 758 tot 814, stierf in Aken waar hij een O.L.Vrouwkerk had laten bouwen, waarin zijn graftombe werd bijgezet. In leven en welzijn onderhield hij zeer goede relaties met de vorsten uit het Midden-Oosten, die hem regelmatig met allerlei geschenken, waaronder relieken uit het heilig land, bedachten.

Geschenken en/of handel van echte of vermeende relieken waren in die tijd zeer gebruikelijk en erg in trek. Toen Boudewijn II, graaf van Vlaanderen, in het begin van de 10de eeuw achter Elftrude (dochter van Alfred de Groote, koning van Wessex) ging had hij buiten de klassieke geschenken voor zijn schoonouders verschillende relieken mee.

Tussen de relieken, die Karel de Grote ten geschenke kreeg, zaten

- het witte kled dat de H. Maagd droeg in Betlehem bij de geboorte van Christus
- de doeken waarin de kleine Jezus werd gewikkeld na zijn geboorte
- het doek waarop Johannes de Doper onthoofd werd
- het doek dat over Christus werd gegooid na zijn dood op het kruis

Op het concilie dat in 809 te Aken werd gehouden, besliste men deze relieken jaarlijks aan het publiek te tonen. Toen in 882 de Noormannen onze contreien binnenvielen, met al de gevolgen vandien, besliste de kerkelijke overheid om de relieken nog slechts om de 7 jaar te vertonen.

Aken kende in die tijd een grote toeloop van bedevaarders. Niet allen West-Europeanen maar ook de bewoners van slavische landen trokken in grote getallen ter bedevaart. In 1440 kende Aken een tot dan toe ongekende toeloop van volk. In 1454 was de toeloop zo groot dat men verplicht was de poorten van de stad te sluiten om een deel van de pelgrims buiten de stad te houden. In 1496 telde men 80.000 guldens bij het beeld van de H. Maagd. Het aantal bedevaarders dat de stad Aken op één dag binnen kwam cijferde zich op 142.000" (1).

Tot daar de "story" van ons pelgrimsteken.

Verder zitten in die deelverzameling de volgende voorwerpen waarvan we hierbijgevoegd een foto of tekening tonen.

2. Een ronde broche ( $\phi$  5,3 cm.) met 6 rondingen op de omtrek waartussen vrouwenhoofden (4 ervan zijn verdwenen) waren aangebracht. Centraal is een ronde opening voorzien waarin mogelijks een medaille gedragen werd. Elke ronding is voorzien van een uitstulping.
3. Een ronde broche ( $\phi$  5,3 cm.) met drie kleine steunpunten op de achterkant. Het stuk heeft een brede rand met een versiering in het midden. De 3 steunpunten op de achterkant maken de functie ervan enigszins onduidelijk.
4. Een ronde broche ( $\phi$  2,9 cm.) met een afwisselende bol en bubbel versiering op de rand en een bloemversiering in het centrum. Speld op de achterzijde.
5. Een zeshoekige broche ( $\phi$  2,6 cm) met centrale opening en 6 vijfbladige bloemversieringen op de rand.
6. Een bloemvormige broche ( $\phi$  1,9 cm.) met 4 bladen met een ronde opening in elk blad en een puntversiering rond elk blad. Speld op de achterkant.
7. Een ronde broche ( $\phi$  2,4 cm.) met een assymetrische lijnentekening.
8. Een broche met 4 ronde zijden ( $\phi$  2,5 cm.) waarvan in het centrum een vrouwenbuste voorkomt gekroond met een lelie. Adellijke franse dame ?
9. Staande franse ridder (h. 7 cm.) met schild en opgeheven linkerarm. Ca 1400.
10. Vlaamse ridder te paard met goedendag (h. 3,7 cm.).
11. Vaandeldrager te paard (h. 3,8 cm.), hoofd van de ruiters en 2 paardenpoten ontbreken.
12. Een ovaal medaillon gekroond met een lelie (h. 5,7 cm.) met in het centrum twee gewapende figuren (franse ridder, vanwege

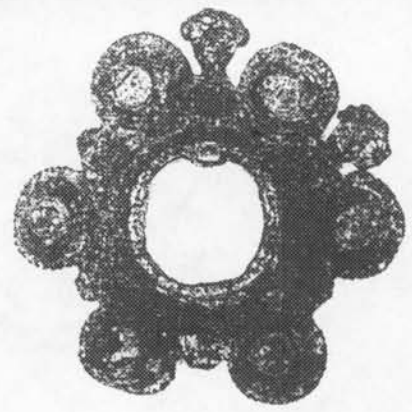




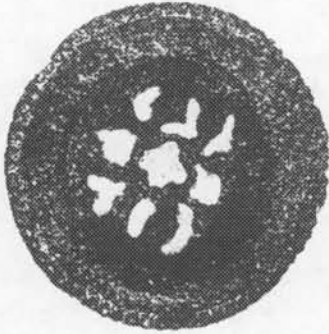
1a



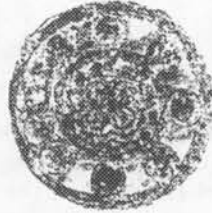
1b.



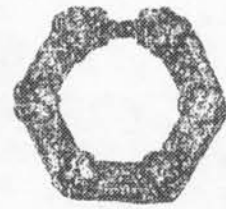
2.



3



4



5



6.



7



8



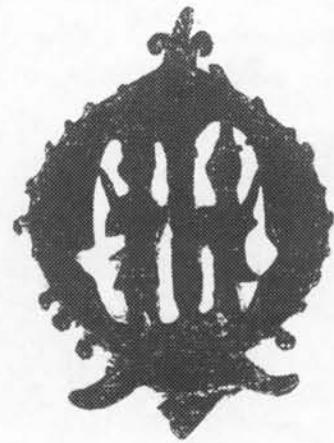
9



10



11



12.

wapenschild met lelies, en een ander niet te definiëren gewapende figuur). Het medaillon is versierd met 4 vierbladige bloemen.

Tot daar een klein onderdeel van de archeologische rijkdom in ons museum.

- 
1. André CHOCQUEEL. Les civilisations préhistoriques et anciennes de la Flandre Occidentale. Bruxelles 1950.
  2. Verdere litteratuur :
    - a. Verschenen in "Historia Flandriensis"
      - P. VAN WANZEELE.- Archeologie in Westvlaanderen in 1994/4 art. 3.
      - Over Ieperse erotiëkspeldjes in 1994/2 art. 2.
      - Siervoorwerpen en sierspelden uit het Middeleeuws Vlaanderen in 1995/2 art. 3.
      - St Vincentius van Becelare. Een laat middeleeuwse insigne uit Ieperse bodem en de ontdekking van een verloren Iepers "voorgeborghte" in 1996/1 art. 1.
    - P. VAN WANZEELE en D. VANDEKERCKHOVE.
      - Pelgrimsinsignes en ampullen van O.L.Vrouw van Boulogne in 1995/4 art. 3.
    - b. Andere uitgaven.
      - Brugge onderzocht. 10 jaar stadsarcheologisch onderzoek. 1987.
      - Schatten uit de Schelde. Markiezenhof. Bergen op Zoom. 1987.
      - Heilig en profaan. 1.000 laat-middeleeuwse insignes uit de collectie H.J. VAN BEUNINGEN en A.M. KOLDEWEIJ. 1994.
      - Monumentenzorg in Vlaanderen. Vragen omtrent archeologische monumentenzorg. Vlaamse Gemeenschap. 1995.

#### VEILING 1997

Op donderdag 30 januari 1997 gaat voor de 25ste maal de jaarlijkse Veilig van de Plate door onder leiding van de heer O. VILAIN.

Zoals steeds komt er een % ten goede van "De Plate". Dit procent wordt vastgesteld op 20 % dat afgehouden wordt van de verkoopsom.

Personen die wensen stukken te laten veilen mogen de lijst van de te veilen stukken (zo gedetailleerd mogelijk) binnenbrengen bij de heer O. VILAIN, Rogierlaan, 38 bus 11, Oostende.

De stukken (boeken, foto's, affiches, plannen, enz., maar geen breekbare voorwerpen) moeten wel betrekking hebben op Oostende of de kuststreek.